

بررسی ادغام سازمان اسناد ملی ایران و کتابخانه ملی ایران (۲): تاریخچه و ساختار

شیرین میزان‌دار و دکتر اسدالله یآوری

چکیده:

در این قسمت کوشش می‌شود تا با بررسی تاریخچه تشکیل سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، سیر تحولات نهادهای یادشده را در ایران موردپژوهش قرار دهیم. از آنجا که سازمان فعلی از ادغام دو نهاد نسبتاً قدیمی تشکیل یافته، لذا ضروری است سیر تحولات هریک از آنها به تفکیک، از آغاز تا ادغام، موردبررسی قرار گیرد. به‌منظور سازماندهی بهتر مطالب، هر مبحث از این مقاله به یکی از این دو نهاد اختصاص یافته که ذیل هر مبحث دو گفتار است که هر گفتار دوره‌هایی از حیات این سازمان‌ها را موردبررسی قرار می‌دهد.

کلیدواژه‌ها

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، کتابخانه ملی ایران، سازمان اسناد ملی ایران، تاریخچه، ساختار، اهداف، وظایف.

آرشیو ملی، سال سوم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۶، شماره پیاپی ۱۱، صص: ۶۸-۹۱

بررسی ادغام سازمان اسناد ملی ایران و کتابخانه ملی ایران (۲): تاریخچه و ساختار

شیرین میزان‌دار^۱ و دکتر اسدالله یآوری^۲

۱- تاریخچه کتابخانه ملی

در خصوص ایده تشکیل کتابخانه ملی و آغاز فعالیت آن نهاد با این نام، اقوال مختلفی وجود دارد. برخی بر این باورند که کتابخانه ملی مقارن با دارالفنون تأسیس یافته و برخی دیگر آغاز آن را به شروع فعالیت انجمن معارف نسبت می‌دهند. اکنون ضمن بررسی این دو نظر ذیل گفتار اول همین مبحث، صلاحیتها و تشکیلات کتابخانه ملی را تا زمان استقلال آن در همین گفتار مورد بررسی قرار می‌دهیم و گفتار دوم به تصویب قانون اساسنامه کتابخانه ملی در مجلس شورای اسلامی و در واقع استقلال آن، تا ادغامش با سازمان اسناد ملی ایران اختصاص دارد.

تاریخچه تشکیل مجموعه کتابخانه به آغاز دهه ۱۲۴۰ ش. باز می‌گردد. در ۱۲۶۸ ق. / ۱۲۳۱ ش.، مدرسه دارالفنون در تهران کار خود را آغاز کرد و ۱۲ سال بعد (۱۲۸۰ ق. / ۱۲۴۳ ش.) کتابخانه کوچکی در آن مدرسه تأسیس شد و تقدیر چنین بود که این مجموعه کوچک واقع در مدرسه‌ای که به سبک اروپایی ساخته شده بود، هسته اولیه مجموعه کتابخانه ملی ایران شود که ۷۳ سال بعد، در سوم شهریور ۱۳۱۶ ش. رسماً، در تهران، گشایش یافت و یکی از مظاهر تجدد در کشور به‌شمار می‌رفت. در عهد مظفرالدین‌شاه که آشنایی ایرانیان با تمدن غرب بیشتر شد، در ۱۳۱۵ ق. / ۱۲۷۶ ش.، به‌منظور اشاعه فرهنگ و تأسیس مدارس جدید، انجمن معارف تهران تشکیل شد. انجمن یک‌سال بعد، در ۱۷ جمادی‌الثانی ۱۳۱۶ ق. / ۱۲۷۷ ش. «کتابخانه ملی

۱. کارشناسی‌ارشد حقوق عمومی، رئیس اداره حقوقی، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. mizandarshirin@yahoo.com
۲. دکترای حقوق عمومی، استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی. a_yavari@sbu.ac.ir

معارف» را با مجموعه‌ای که با کوشش فراوان گردآوری کرده بود، در جنب مدرسه دارالفنون در محل انجمن، تأسیس کرد. نکته مهم اینکه واژه «ملی» که در نام این کتابخانه به کار رفته، به هیچ وجه به معنای «ملیتی» و «ملی‌گرایانه» نبود، بلکه بیانگر آن بود که این کتابخانه هیچ گونه وابستگی به دولت ندارد و مؤسسه‌ای است غیرانتفاعی و مردمی؛ از این رو، بی‌جا نیست اگر آن را نخستین کتابخانه عمومی ایران بدانیم که در تهران تأسیس شد، کما اینکه تا چند دهه بعد کتابخانه ملی تبریز، کتابخانه ملی فارس، کتابخانه ملی کرمان و کتابخانه ملی رشت نیز - که جملگی کتابخانه عمومی بودند- در ایران تأسیس شدند. زیرا در هر کشوری فقط یک کتابخانه ملی می‌تواند وجود داشته باشد. از این رو، صحیح نیست «کتابخانه ملی معارف» را سلف کتابخانه ملی ایران بدانیم. در ۱۳۲۴ ق. / ۱۲۸۴ ش.، در زمان وزارت علاءالملک، کتابخانه ملی معارف به مدرسه دارالفنون منتقل و با کتابخانه آن مدرسه ادغام شد.

در ۱۳۳۸ ق. / ۱۲۹۸ ش.، در زمان وزارت معارف حکیم‌الملک، نام «کتابخانه معارف» را بر این کتابخانه نهادند و بالاخره در ۱۳۵۳ ق. / ۱۳۱۳ ش.، در دوره وزارت معارف علی‌اصغر حکمت، به نام «کتابخانه عمومی معارف» خوانده شد. بنابر نظام‌نامه کتابخانه عمومی معارف (مصوب ۹ دی ۱۳۱۳) کتابخانه «از دوایر اداره انطباعات بوده» و حدود ۵۰۰۰ جلد کتاب و به طور متوسط روزانه ۳۱ نفر مراجعه‌کننده داشته است. بخش «وظایف» نیز فقط به شرح وظایف کارکنان کتابخانه اختصاص دارد و هیچ اشاره‌ای به وظایف کتابخانه نمی‌کند. اما در نظام‌نامه اداره انطباعات (سازمان مادر کتابخانه معارف) در بخش دایره کتابخانه ملی، وظایف کتابخانه عبارت بودند از:

- تنظیم و مواظبت کتب موجود در کتابخانه و تدوین و طبع فهرست‌های لازم برای کتب؛
 - جمع‌آوری کتب منطبعه و جراید و مجلات داخله و خارجه که به کتابخانه می‌رسد؛
 - انتخاب و تعیین کتب خطی و چاپی که همه‌ساله باید برای تکمیل کتابخانه خریداری شود.
- اینها بیشتر وظایف کلی یک کتابخانه عمومی است. ریاست کتابخانه معارف در این زمان بر عهده جهانگیر شمس‌آوری بوده که به تازگی از آمریکا به ایران برگشته و با کتابخانه‌های جدید آشنا بود. رویداد مهم دیگر، در ۱۳۱۳ ش.، برگزاری کنگره و جشن هزاره فردوسی در تهران بود. شاید برای نخستین بار بود که گروه چشمگیری از ایران‌شناسان و خاورشناسان سراسر جهان در ایران گرد می‌آمدند. در مدرسه دارالفنون تالاری به نام فردوسی نام‌گذاری شد و آثار خاورشناسان و ایران‌شناسان میهمان و کتاب‌هایی که به کنگره اهدا کرده بودند، در آنجا گردآوری شد. پس از برگزاری کنگره، این کتاب‌ها نیز به مجموعه کتابخانه عمومی معارف اضافه شد. تاریخچه کتابخانه ملی را می‌توان به شش دوره زیر تقسیم کرد:

- دوره اول از بدو پیدایش تا سال ۱۳۱۶ ش.؛
- دوره دوم از سال ۱۳۱۶ ش. تا سال ۱۳۵۷ ش. (پیروزی انقلاب اسلامی)؛
- دوره سوم از سال ۱۳۵۷ ش. تا سال ۱۳۶۹ ش. (استقلال سازمانی کتابخانه)؛
- دوره چهارم از سال ۱۳۶۹ ه. ش. تا سال ۱۳۷۸ ش.؛
- دوره پنجم از سال ۱۳۷۸ تا سال ۱۳۸۱ (ادغام سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی در کتابخانه ملی)؛
- دوره ششم از سال ۱۳۸۱ تاکنون (ادغام سازمان اسناد ملی ایران با کتابخانه ملی).

۱-۱ کتابخانه ملی از آغاز تا سال ۱۳۱۶ ش.

در پی تحولات سیاسی دوره ناصری، گروه‌های سیاسی متعددی پا به عرصه وجود گذاشتند. در ماه شوال ۱۳۱۵ ق. نخستین جلسه انجمن معارف با حضور وزیر علوم در مدرسه رشديه منعقد شد (دولت‌آبادی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۱۸۸-۱۸۹). اعضای حاضر در این جلسه عبارت بودند از: جعفرقلی‌خان نیرالملک وزیر علوم، میرزا محمودخان مفتاح‌الملک، میرزا محمودخان احتشام‌السلطنه، علی‌خان ناظم‌العلوم، مهدی‌خان ممتحن‌الدوله، میرزا عباس‌خان مهندس‌باشی و یحیی دولت‌آبادی. پس از عزل امین‌الدوله و به صدارت رسیدن مجدد امین‌السلطان (ربیع‌الاول ۱۳۱۶ ق.) انجمن معارف اندکی دست و پای خود را جمع نموده و با ملاحظه و آهسته‌تر حرکت می‌نمود تا از نیت دولت جدید درباره خود آگاه و مطمئن شود. اعضای انجمن معارف در زمان صدارت امین‌السلطان پس از تدوین نظام‌نامه برای انجمن، مبادرت به تشکیل کتابخانه ملی کردند و برای این کار مکان مخصوصی گرفته، کتابخانه را دایر و جلسات انجمن را نیز در همان مکان منعقد می‌ساختند. اعضای انجمن هر یک به قدر احساسات خود در جمع‌آوری کتاب برای کتابخانه مزبور کوتاهی ننمودند به زمان کم، بیش از هزار جلد کتاب در فنون مختلف جمع‌آوری شده و ریاست کتابخانه را به محمد اسمعیل آجودان باشی واگذار کردند (دولت‌آبادی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۲۱۴، ۲۲۲ و ۲۲۶).

اختلافات داخلی بین برخی اعضا و درباریان موجب شد که در ماه رجب ۱۳۱۶ ق. دست‌خطی از طرف مظفرالدین‌شاه به مضمون زیر ابلاغ شود: «ریاست انجمن معارف در عهده خود ماست و ما از طرف خود ریاست انجمن معارف، کتابخانه ملی، دارالترجمه و غیره را واگذار کردیم به نیرالملک وزیر علوم و معارف که کمال مراقبت را بنماید. غفلت نکند و خود را مسئول این کار بداند لاغیر» (دولت‌آبادی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۲۳۹).

در ماه شعبان ۱۳۱۶ ق. با توجه به کشمکش‌های داخلی بین رجال سیاسی، حیات کتابخانه ملی نیز به پایان رسید و مفتاح‌الملک می‌خواست کتاب‌های آن را به مدرسه افتتاحیه ببرد ولی

وزیر علوم آن‌ها را به خانه خود برد (دولت‌آبادی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۲۳۹).

در سال ۱۳۲۴ ق. یعنی پس از هشت سال از انحلال اولیه، بار دیگر کتابخانه ملی تأسیس شد. این بار تأسیس کتابخانه مصادف بود با وزارت علماءالملک که وزارت علوم و معارف را بر عهده داشت و سید نصرالله تقوی ریاست کتابخانه را عهده‌دار شد. اعضای مؤسس کتابخانه ملی در این زمان عبارت بودند از: آقا سید نصرالله تقوی، محمدعلی نصره‌السلطان، عبدالرحیم نوری مفتاح‌الملک، محمدعلی تهرانی، غلامرضا ابن مظفرالملک، زین‌العابدین مترجم‌الملک، ابراهیم نوری اعظام‌السلطنه و حاجی سیدابوالحسن (دولت‌آبادی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۲۱۴، ۲۲۲، ۲۲۶، ۲۳۹). در این دوره نظام‌نامه‌ای برای کتابخانه ملی تدوین شد مشتمل بر دو فصل و ۲۷ بند که در شماره‌های ۴۲۴ و ۴۲۵ مجله تربیت در سال ۱۳۲۴ ق. منتشر شد. در بند سوم فصل اول آمده است: «آنچه از نوع‌پرستان و خیرخواهان وطن اعانه نقدی و غیره به‌عنوان کتابخانه ملی برسد برای استفاده تمام ملت است و احدی تملک در آن به هیچ اسم و رسم نخواهد داشت» (کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۶، ص ۲۳۱). ابراهیم صفا رئیس وقت کتابخانه ملی در این خصوص می‌نویسد: «در سال ۱۳۲۴ قمری که وزارت علوم و معارف زیر نظر علماءالملک اداره می‌شده است برای اولین بار کتابخانه ملی با همت چند تن از کتاب‌دوستان که مرحوم حاجی نصرالله تقوی نیز یکی از آنان بوده است به‌وجود آمد. ولی متأسفانه چون مقتضیات زمان آماده پذیرش آن نبود کم‌کم رو به افول نهاد و کتاب‌هایش در یکی دو اتاق عمارت قدیمی دارالفنون انباشته شد که گویا بعدها به‌نام کتابخانه معارف گاه‌گاهی مورد استفاده معدودی از فرهنگ‌دوستان قرار می‌گرفت» (نامه شماره ۶۰/۱۵ مورخ ۱۳۵۴/۱۱/۲۷ ش. موجود در بایگانی کتابخانه ملی). در این نامه ابراهیم صفا اشاره کرده است که کتابخانه ملی در سال ۱۳۲۴ ق. برای اولین بار به‌وجود آمده است اما مطابق نوشته‌های یحیی دولت‌آبادی در جلد اول کتاب «حیات یحیی» این کتابخانه در سال ۱۳۱۶ ق. توسط انجمن معارف تأسیس شد. تأیید این موضوع در جلد یک صفحه ۷۵۳ کتاب ایران‌شهر نیز آمده است. دولت‌آبادی در همین کتاب فکر تأسیس کتابخانه ملی را حتی به قبل از سال فوق نسبت داده و به زمان صدارت امین‌الدوله (۱۳۱۴ ق.) نسبت می‌دهد که به دلایل سیاسی محقق نشد. در سال ۱۳۱۶ ق. در محل مدرسه دارالفنون کتابخانه دیگری به‌نام کتابخانه ملتی ایران تأسیس شد (سادات صوتی، ۱۳۵۲، ص ۱) و این کتابخانه غیر از کتابخانه دارالفنون بود که در سال ۱۲۸۰ ق. به‌نام کتابخانه دارالفنون ایجاد شده بود. (آزرم، ۱۳۳۶، ص ۱۱). در سال ۱۳۲۴ هم‌زمان با تأسیس مجدد کتابخانه ملی، دو کتابخانه فوق در هم ادغام و رسماً افتتاح شد. افول کتابخانه ملی و انتقال کتاب‌های آن به دارالفنون عاقبت در سال ۱۳۳۸ ق. این کتابخانه به‌نام کتابخانه معارف نامیده شد و تا سال ۱۳۵۳ ق. به این نام شناخته شده بود. در همین سال

آیین‌نامه‌ای طی ۲۳ ماده و ۴ تبصره برای آن تدوین و به تصویب مقام وزارت معارف وقت رسید.

حقیقت این است که در خصوص تاریخ تأسیس کتابخانه ملی اقوال مختلفی وجود دارد. برخی تاریخ تأسیس کتابخانه ملی را به تأسیس کتابخانه معارف که در سال ۱۳۳۸ ق. / ۱۲۹۷ ش. در محل دارالفنون تشکیل شد بازمی‌گردانند و از دلایل عمده می‌توان انتقال کتاب‌های کتابخانه ملی که قبل از این تاریخ بدان محل صورت گرفته بود را عنوان کرد و برخی دیگر تاریخ تأسیس کتابخانه ملی را به آغاز حیات انجمن معارف نسبت می‌دهند. آنچه که از اسناد مختلف به دست آمده و قریب به یقین می‌باشد این است که اول‌بار این کتابخانه در زمان آغاز فعالیت انجمن معارف در سال ۱۳۱۶ ق. / ۱۲۷۵ ش. پا به عرصه وجود نهاد و به دلیل اختلافات داخلی انجمن و اوضاع سیاسی کشور منحل شد و بار دیگر در سال ۱۳۲۴ ق. / ۱۲۸۵ ش. برای دومین بار تشکیل و برای آن تشکیلات و نحوه اداره نیز تدوین شد ولی مجدداً کار آن به انحلال کشید و عاقبت در سال ۱۳۵۶ ق. / ۱۳۱۶ ش. به‌طور رسمی افتتاح و تا به امروز ادامه حیات داده است.

نکته قابل‌ذکر این است که کتابخانه ملی در طول تمام حیات خود محل مستقلی داشته است و هرگز در محل دارالفنون به نام کتابخانه ملی فعالیت نکرده است و انتقال کتاب‌های کتابخانه ملی به دارالفنون به معنی انتقال کتابخانه ملی به آن محل نبوده است بلکه انحلال کتابخانه دارالفنون بوده است. در این میان فکر تأسیس کتابخانه ملی همواره به فراموشی سپرده نشده بود به طوری که این امر را می‌توان در برخی از مصوبات مجلس نیز مشاهده کرد.

۱-۲ کتابخانه ملی از سال ۱۳۱۶ تا ۱۳۵۷ ش.

در سال ۱۳۱۶ ش. کتابخانه ملی رسماً افتتاح شد و دکتر مهدی بیانی به عنوان اولین رئیس کتابخانه ملی این دوره منصوب شد. در خصوص تأسیس کتابخانه ملی در این دوره حسین آزر (۱۳۳۶، ص ۱۱) در مقاله خود تحت عنوان «صفحه‌ای از گذشته کتابخانه ملی» می‌نویسد: در دوران وزارت علی‌اصغر حکمت (۱۳۱۲-۱۳۱۷) هنگامی که موزه ایران باستان ساخته شد ساختمان کوچکی در جنب موزه احداث شد. ضمناً برای کتابخانه عمومی معارف که آن روز در طبقه فوقانی قسمت شرقی دارالفنون جای داشت لزوم تهیه ساختمان مستقل و بزرگ‌تر و آبرومندتری احساس می‌شد. موجبات آن، از یک طرف افزایش کتاب‌های کتابخانه که جای وسیع‌تری را لازم داشت و از طرف دیگر کثرت تدریجی مراجعه‌کنندگان به کتابخانه و استقبال طبقات مختلف از کتاب‌های آن، که این هم باز تهیه محل مناسب‌تری را واجب می‌ساخت، عوامل فوق مبنای انتقال کتابخانه به ساختمان سی‌تیر گردید، یعنی ساختمانی که ابتدا به منظور تأسیس کتابخانه موزه ایران باستان ساخته شده بود. به هر تقدیر کتابخانه

عمومی معارف پس از جلب موافقت وزارت فرهنگ در تاریخ سوم شهریور ماه ۱۳۱ ش. به ساختمان سی تیر منتقل شد و درست در همان تاریخ نام آن به «کتابخانه ملی» تبدیل گشت. کتابخانه ملی از سال ۱۳۱۶ تا سال ۱۳۴۳ زیر نظر وزارت فرهنگ و به‌عنوان یکی از ادارات کل آن وزارت فعالیت می‌کرد در این سال به موجب قانون به‌دنبال تفکیک وزارت مزبور به وزارت فرهنگ و هنر ملحق شد.

۱-۳ کتابخانه ملی از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۹ ش.

با پیروزی انقلاب اسلامی و انحلال وزارت فرهنگ و هنر، کتابخانه ملی به وزارت فرهنگ و آموزش عالی ملحق شد و به‌عنوان اداره کل تا سال ۱۳۶۹ به فعالیت پرداخت. در همین زمان مرکز دیگری نیز به نام «مرکز خدمات کتابداری» وجود داشت که به کارهای فنی کتاب و مواد منتشره می‌پرداخت و طبعاً وظایف این دو می‌توانست مکمل یکدیگر باشد. در سال ۱۳۵۸ نامه‌ای (نامه شماره م ک / ۱۰۰۴ موجود در بایگانی کتابخانه ملی) خطاب به آقای دکتر حبیبی وزیر فرهنگ و آموزش عالی از طرف سرپرستان کتابخانه ملی و مرکز خدمات کتابداری به شرح زیر نوشته شد:

آقای دکتر حبیبی

وزیر فرهنگ و آموزش عالی

برای پیشرفت نظم و نظام کتابخانه‌ای در ایران لازم است که مسئولیت گردآوری و حفظ و حراست میراث فرهنگی و اعتلای فرهنگ ملی و نیز مسئولیت هماهنگی و برنامه‌ریزی در زمینه کتاب و کتابداری، بر عهده یک کتابخانه مادر قرار گیرد. در حال حاضر سازمانی با نام کتابخانه ملی زیر نظر وزارت فرهنگ و آموزش عالی موجود است که به زحمت و به‌طور ناقص مسئولیت گردآوری انتشارات ایران را انجام می‌دهد. از طرفی سازمان دیگری با نام مرکز خدمات کتابداری نیز با سختی می‌کوشد تا برنامه‌ریزی کتابخانه‌ها و ارائه خدمات متمرکز کتابداری را تا حد امکان تحقق بخشد، از آنجا که هر دو سازمان با شرایط و موقعیت کنونی که در حقیقت ادامه شرایط کاریشان در سال‌های گذشته است اعضای منفصل یک بدن هستند که جدا از یکدیگر نمی‌توانند کارایی لازم را داشته باشند پیشنهاد می‌شود که با ادغام این دو سازمان و با توجه خاص به نیاز کشور به یک کتابخانه مادر زنده و فعال، سازمان جدیدی پی‌ریزی گردد. برای ایجاد این سازمان جدید که در واقع «کتابخانه ملی» آینده خواهد بود طرح زیر در ۴ فصل پیشنهاد می‌گردد. چنانچه کلیات طرح ارائه شده مورد تصویب مراجع قانونی قرار گیرد طبیعی است که پیشنهادات لازم در مورد جزئیات سازمان اداری، شرح وظایف کارمندان و تخصص آن‌ها و بودجه اجرائی این طرح تهیه و ارائه خواهد شد.

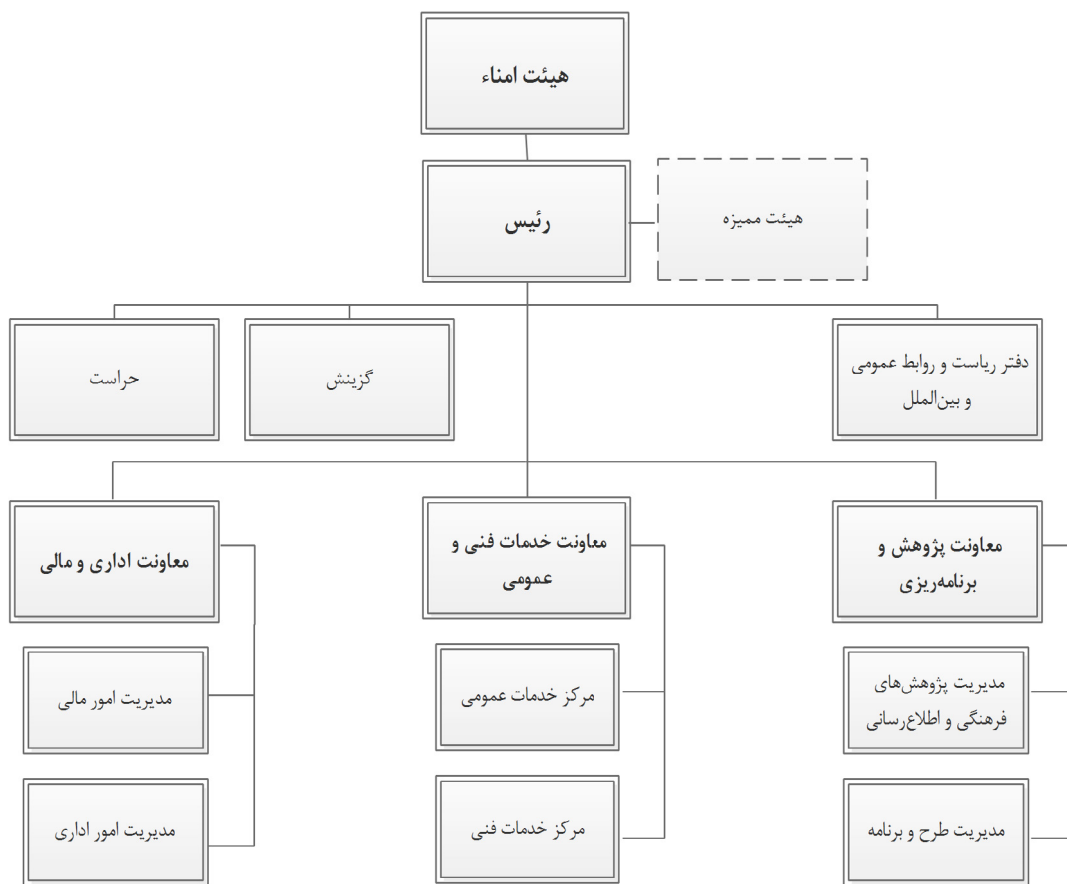

در واقع می‌توان گفت مکاتبه فوق که سند آن در سوابق کتابخانه ملی موجود است، منشاء اولیه ادغام دو مرکز یاد شده در جهت تقویت یکدیگر، و اساس تشکیل کتابخانه ملی جدید با ویژگی‌های مشابه با سایر نهادهای همتای خود در دنیا بوده است. در نهایت تلاش‌ها و پیگیری‌های دو مرکز خدمات کتابداری و کتابخانه ملی موجب شد، در سال ۱۳۶۲ مرکز خدمات کتابداری با کتابخانه ملی ادغام و کلیه کارمندان، کتاب‌ها، لوازم و اثاثیه آن، به کتابخانه ملی منتقل شود. پس از ادغام مرکز خدمات کتابداری با کتابخانه ملی، نظر به اهمیت و گستره عملکرد این کتابخانه، فکر استقلال آن به‌عنوان یک سازمان مستقل، ایجاد شد و برای این امر مقدماتی تمهید شد.

۱-۴ کتابخانه ملی از سال ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۸ ش.

در سال ۱۳۶۹ با تصویب مجلس محترم شورای اسلامی، کتابخانه ملی به‌عنوان یک سازمان مستقل زیر نظر مستقیم ریاست جمهوری درآمد. به‌موجب قانون اساسنامه کتابخانه ملی و با توجه به اهداف و وظایف پیش‌بینی‌شده، کتابخانه ملی از اختیارات وسیعی برخوردار شد و بر همین میزان نیز مسئولیت آن افزایش یافت. در واقع با تصویب قانون کتابخانه ملی در مرحله انتقال قرار گرفت و در واقع می‌بایست به‌طور کامل نقش یک کتابخانه ملی را ایفا کند. هر چند که برای رسیدن به اهداف خود، نیازمند امکاناتی بود که باید به آن دست پیدا می‌کرد. قانون اساسنامه کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران مشتمل بر هشت ماده و سه تبصره در جلسه علنی روز چهارشنبه مورخ دوم آبان‌ماه ۱۳۶۹ مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۶۹/۸/۱۶ به تأیید شورای نگهبان رسید و بعداً یک ماده دیگر به آن اضافه و شامل ۹ ماده شد. این قانون مشتمل بر ماده واحده و یک تبصره در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ نوزدهم خردادماه ۱۳۷۰ مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۷۰/۳/۲۶ به تأیید شورای نگهبان رسید.

طبق قانون اساسنامه نمودار سازمانی کتابخانه ملی که رأس آن هیئت‌امناء قرارداد، به شکل زیر درآمد، همانگونه که مشاهده می‌شود، تشکیلات آن به این ترتیب است که هیئت‌امناء به‌عنوان بالاترین مرجع تصمیم‌گیری - که براساس اساسنامه سازمان دارای شأن وضع مقررات نیز می‌باشد- در رأس هرم سازمانی قرار گرفته است و پس از آن به ترتیب منعکس در نمودار شماره ۱، ریاست سازمان و هیئت‌ممیزه، دفتر ریاست و روابط عمومی و امور بین‌الملل، گزینش و حراست زیر نظر ریاست و سه معاونت پژوهش و برنامه‌ریزی، معاونت خدمات فنی و عمومی و معاونت اداری و مالی مشغول به فعالیت بوده است.

نمودار (۱): ساختار کتابخانه ملی مصوب سال ۱۳۷۱

۱-۵ کتابخانه ملی از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۱

هیئت‌وزیران در جلسه مورخ ۱۳۶۷/۴/۱۲ بنا به پیشنهاد شماره ۱۱/۷۲۶۹۸/۱۴۸۲ مورخ ۱۳۶۶/۱۱/۵ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در اجرای بند ۵ ماده ۳ قانون اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مصوب ۱۳۶۵/۱۲/۱۲ مجلس شورای اسلامی، اساسنامه سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی را تصویب کردند. متن مصوبه شورای عالی اداری در خصوص انتزاع سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و ادغام آن در کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران بدین قرار است:

۱۴/۲۴۲

۱۳۷۸/۸/۲۹

عنوان مصوبه: طرح ادغام سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی در کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

شورای عالی اداری در هشتاد و چهارمین جلسه مورخ ۱۳۷۸/۸/۱۹، بنا به پیشنهاد مشترک وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران و سازمان امور اداری و استخدامی کشور، در راستای سیاست‌های دولت و اهداف و تکالیف مندرج در قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مبنی بر تحدید تشکیلات دولت، کاهش هزینه‌های اداری و حذف فعالیت‌های موازی و به منظور افزایش کارایی و استفاده بهینه از بودجه، امکانات و منابع موجود در زمینه جمع‌آوری، نگهداری و اشاعه اطلاعات و مدارک فرهنگی کشور، تصویب نمود:

۱- سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی با کلیه مأموریت‌ها، وظایف، مدارک، اسناد، امکانات، نیروی انسانی، منابع و اعتبارات، از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی منتزع و در کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ادغام می‌گردد.

۲- کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در چارچوب اساسنامه خود و مفاد این مصوبه، حداکثر ظرف مدت ۲ ماه، با جهت‌گیری واگذاری فعالیت‌های پشتیبانی و اجرایی به بخش غیردولتی، اصلاحات لازم را در اساسنامه و شرح وظایف مربوط به عمل آورده، مراتب را پس از تأیید سازمان امور اداری و استخدامی کشور به تصویب مراجع ذیربط خواهد رساند.

۳- کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران مکلف است حداکثر ظرف مدت ۲ ماه اصلاحات لازم را در تشکیلات خود با رعایت مفاد این مصوبه تدوین نماید و پس از تأیید سازمان امور اداری و استخدامی کشور به مرحله اجرا درآورد.

۴- وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و رئیس کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران مسئول اجرای این مصوبه هستند و گزارش پیشرفت کار را به شورای عالی اداری و سازمان امور اداری و استخدامی کشور ارائه می‌نمایند».

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران،

سازمان امور اداری و استخدامی کشور

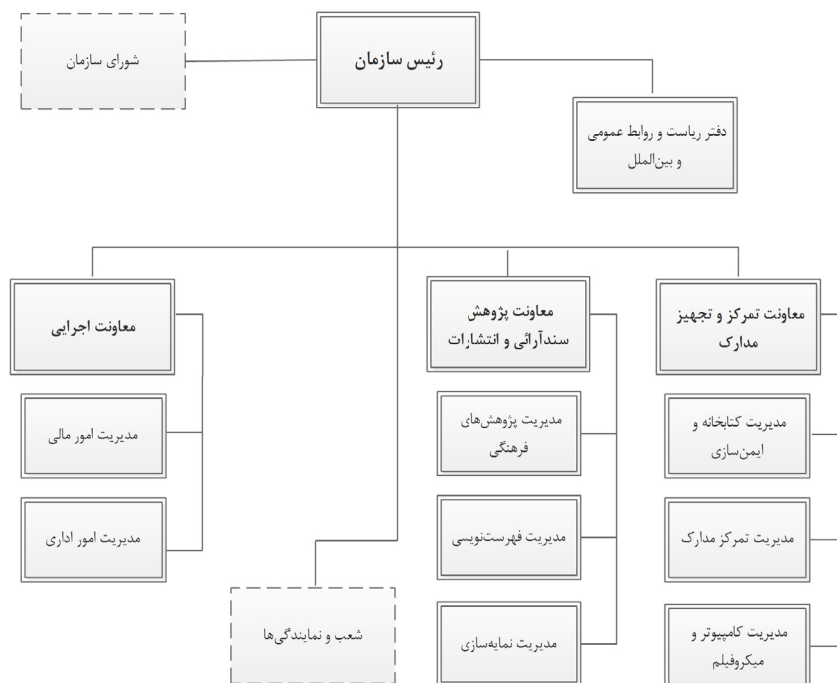
محمد باقریان

معاون رئیس جمهور و دبیر شورای عالی اداری

بدین ترتیب تشکیلات سازمان مدارک فرهنگی که به شکل نمودار شماره ۲ بود، بر اساس

بند ۳ مصوبه پس از ادغام در کتابخانه ملی به شکل نمودار شماره ۳ درآمد:

نمودار (۲): ساختار سازمانی سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی

پس از ادغام دو سازمان در مهر ماه سال ۱۳۷۹، نمودار سازمانی در چارچوب زیر تدوین

شد:

نمودار (۳): چارت سازمانی پس از ادغام کتابخانه ملی و سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی

در سال ۱۳۷۹

1. http://www.google.com/url?url=http://www.ensani.ir/storage/Files/20120325115208-1012-180.docx&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0CBMQFjAAahUKEwj5n_jw5-nGAhUBwHIKHbcuCrY&usg=AFQjCNHNkSalUTnDBTxeTs-IvfgU49fRXg..

۲- ایجاد سازمان اسناد ملی ایران

در تحول آرشیوها در کشورهای مختلف، هدف اصلی و اساسی تقویت و نمایش هویت ملی و فرهنگی است. آرشیوها خزانه تاریخی و فرهنگی ملل هستند تا نه تنها محققان وقایع و رخدادهای تاریخی را کشف کنند، که آیندگان اثری از اسلاف خود بیابند و هویت خود را از طریق گذشته بازشناسند. در تحول و توسعه آرشیوها، همراهی حکومت‌ها و ملل، شرطی اساسی برای فعالیتی بهینه، مؤثر و علمی در جهت اهداف فرهنگی مشترک ملت و دولت است!

در ایران نیز هر چند سابقه امور مربوط به اسناد و نگه‌داری آن‌ها در مخازن دولتی و سلطنتی پیشینه‌ای چند هزارساله دارد، اما تاریخچهٔ ایجاد بایگانی‌ها به مفهوم جدید آن، به دوران قاجار و اقدام وزارت امور خارجه برای مرتب‌کردن بایگانی خود به پیروی از روش بایگانی کشورهای اروپائی، در سال ۱۲۷۸ ش. باز می‌گردد^۱.

۲-۱ از اندیشه ایجاد مرکز اسناد دولتی تا تأسیس سازمان اسناد ملی ایران

طی سال‌های ۱۲۸۰ تا ۱۳۰۹ ش. هیئتی فرانسوی و بلژیکی که برای اصلاح نظام گمرکی ایران فعالیت می‌کردند، طرحی را برای اصلاح نظام بایگانی کشور ارائه دادند و آن را به مرحله اجرا گذاشتند. به دنبال آن برای اولین بار در اردیبهشت ماه ۱۳۰۹ ش.، هیئت وزیران مصوبه‌ای را در خصوص جمع‌آوری اسناد و ایجاد «مرکز اسناد دولتی» به تصویب رسانید که به موجب آن مقرر شد، کلیه قراردادها، امتیازات و اسناد ایجاد هرگونه مؤسسه دولتی یا سهام مربوط به دولت، قبالات، خالصجات و غیره به استثنای عهدنامه‌های سیاسی، در اتاقی که وزارت مالیه در قصر گلستان به‌عنوان مرکز اسناد دولتی قرارداد به‌ترتیب مقرر، ضبط و حفظ شود^۲.

در سال ۱۳۲۹ ش. وزیر دارایی وقت، پیشنهاد تدوین قانونی در خصوص تنظیم و ترتیب اسناد و صلاحیت امحای اوراق زائد را مطرح کرد که به‌علت نارسا بودن لایحه، به مجلس ارائه نشد. همچنین در سال ۱۳۳۳ ش. به ابتکار مؤسسه علوم اداری تهیه و پیشنهاد لوایح سه‌گانه تأسیس آرشیو ملی، امحای اوراق زائد و بایگانی را کد صورت گرفت، اما هیچ یک به مرحله اقدام نرسید. نخستین لایحه دولت به‌منظور کسب مجوز قانونی برای امحای اوراق زائد، در سال ۱۳۳۵ به مجلس سنا ارائه شد. این لایحه که با عنوان قانونی راجع به از بین بردن نوشته‌ها و امحای اوراق غیرقابل‌استفاده موجود در بایگانی‌ها و ادارات مستقل و بنگاه‌های دولتی در وزارت دادگستری تهیه شده بود، موجب سوءظن و مخالفت سناتورها شد. آن‌ها معتقد بودند که اسناد با ارزش و بی‌ارزش لازم و ملزوم یکدیگر هستند و ممکن است با تصویب این قانون خسارات جبران‌ناپذیری از لحاظ فرهنگی، ادبی و تاریخی به کشور و شرح حال اشخاص وارد شود. این مخالفت‌ها باعث شد که به مدت ده سال این موضوع مسکوت بماند (سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۷۴، ص ۱۰-۱۱).

در سال ۱۳۴۱ با تشکیل شورای عالی اداری، موضوع حجم پرونده‌های راکد که با گسترش فعالیت دولت هر روز افزایش می‌یافت، مورد توجه کارشناسان امور اداری قرار گرفت. وضعیت نگه‌داری اسناد، علی‌رغم تمهیدات پیشین، هنوز بسیار نامطلوب بود مقدار قابل‌توجهی از پرونده‌ها و اسناد در زیرزمین‌ها و انبارهای مرطوب و نامناسب به بدترین شکل روی هم انباشته شده بود و نه تنها قابل‌دسترس نبود بلکه به تدریج ضایع و غیرقابل‌استفاده می‌شد. به همین دلیل پیشنهاد شد، مراکزی در تهران و شهرستان‌ها برای نگه‌داری پرونده‌های راکد

1. <http://www.nlai.ir/Default.aspx?tabid=4201&language=en-US>

2. <http://www.nlai.ir/Default.aspx?tabid=2608> وبگاه سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در تاریخ ۹۳/۹/۱۰

ایجاد شود. طرح ایجاد بایگانی راکد مشکلی را حل نکرد؛ زیرا نه ساختمانی وجود داشت و نه اسناد تفکیک شده بود. شکست طرح ایجاد بایگانی راکد و تفکیک و ارزیابی پرونده‌ها، روشن ساخت که این امور باید در سازمانی واحد متمرکز شود. از این رو، تلاش سازمان امور اداری و استخدامی کشور در مقام متولی اسناد دولتی برای کسب مجوز قانونی به منظور تأسیس سازمان اسناد ملی ایران و تفویض امور اسناد دولتی به آن سازمان با عنوان آرشیو ملی ایران افزایش یافت (سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۷۳، ص ۴۶-۴۷).

۲-۱-۱ ایده تأسیس آرشیو ملی ایران

مطالعات منسجم اولیه برای تأسیس آرشیو ملی ایران و تعیین تکلیف حجم انبوه اسناد راکد دستگاه‌های دولتی و وابسته به دولت از سال ۱۳۴۲ شروع شد. چنین پیش‌بینی شده بود که قبل از کسب مجوز قانونی برای امحای اوراق زائد و تأسیس «آرشیو ملی ایران»، برای حفظ و نگهداری اسناد واجد ارزش دائمی و پرونده‌هایی که راکد تشخیص داده شده و مورد مراجعه مستمر نیستند، مرکز مجهری ابتدا در تهران و به تدریج در استان‌ها ایجاد شود. در نتیجه طرح ایجاد «مرکز بایگانی راکد» در اواسط سال ۱۳۴۳ تهیه شد و پس از تأیید هیئت‌رئیس شورای عالی اداری کشور در مورخ ۱۳۴۳/۱۰/۱ با شماره ۴۰۱۶۲ هیئت‌وزیران به تصویب رسید. با عدم تأمین اعتبار، اجرای طرح مذکور مسکوت ماند. ولی مطالعات مربوط به تأسیس آرشیو ملی ادامه یافت. عده‌ای از دست‌اندرکاران، «مرکز بایگانی راکد» را برای تنظیم اوراق و پرونده‌ها و حفظ و نگهداری اسناد تاریخی کافی می‌دانستند و عده‌ای نیز با توجه به «آرشیو ملی» سایر کشورها، اهداف، وظایف و تشکیلات جامع‌تری برای مرکز در نظر داشتند. برای انجام این امر خطیر سازمان دیگری را با نام «آرشیو ملی ایران» پیشنهاد دادند و برخی نیز بر تلفیق هر دو سازمان «مرکز بایگانی راکد و آرشیو ملی» اصرار می‌ورزیدند. نتایج مطالعات مذکور در شهریور ۱۳۴۴ در چهار فصل با عناوین زیر تدوین و ارائه شد:

- لزوم و اهمیت آرشیو ملی؛
- اهداف، وظایف و تشکیلات آرشیو ملی؛
- بررسی تاریخچه آرشیوهای ملی آمریکا، انگلیس، کانادا، فرانسه، شوروی، دانمارک، هندوستان، پاکستان و مالاآیا؛
- اصول، روش‌ها و مقررات امحای اوراق زائد (عزیزی، ۱۳۸۶، ص ۱۱۰).

۲-۱-۲ تأسیس سازمان اسناد ملی ایران

ایده تأسیس آرشیو ملی ضرورت انجام امور مربوط به جمع‌آوری، حفظ و نگهداری اسناد

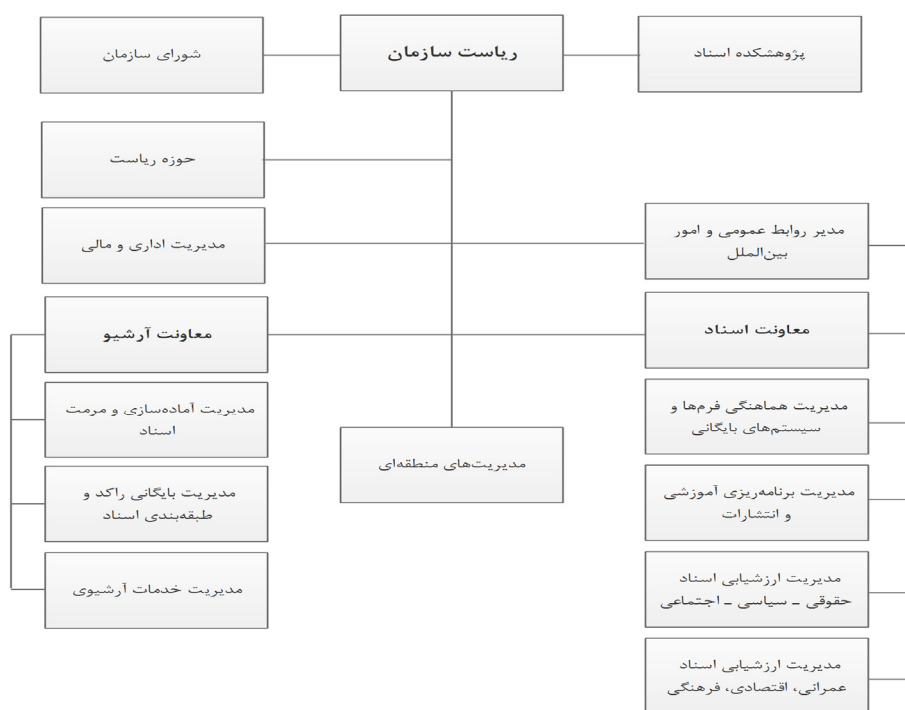
ملی، امحای اوراق زائد و ارائه به محققان را در یک سازمان واحد مسلم ساخت و از این پس واژه «اسناد ملی» به جای «آرشیو ملی» در مکاتبات به کار برده شد و در ۱۳۴۵/۳/۳۱ همراه با تدوین دومین قانون استخدام کشوری، شورای عالی اداری سازمانی را با اختیارات بسیار گسترده به نام «سازمان امور اداری و استخدامی کشور» تأسیس کرد.

از این رو تلاش‌های سازمان امور اداری و استخدامی کشور برای کسب مجوز قانونی برای تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» افزایش یافت. لایحه مورد نیاز که از اواسط سال ۱۳۴۵ در دست بررسی و تهیه بود، مورد تجدیدنظر قرار گرفت و در تاریخ بیست و سوم آبان ماه ۱۳۴۵ به هیئت دولت تقدیم شد. هیئت دولت در بیست و نهم خردادماه ۱۳۴۷ لایحه‌ای را که در ۸ ماده و چهار تبصره تکمیل شده بود، تصویب کرد. این لایحه در تاریخ چهارم شهریور ماه ۱۳۴۷ تقدیم مجلس شد و نزدیک به یک سال (از پنجم آبان ۱۳۴۷ تا ۱۹ مهرماه ۱۳۴۸) در کمیسیون‌های شش‌گانه: استخدام، دادگستری، فرهنگ و هنر، علوم و آموزش عالی، دارایی و نظام تحت بررسی قرار گرفت و در جلسه ششم آذرماه ۱۳۴۸ لایحه به تصویب مجلس شورای ملی رسید و برای اظهار نظر و تصویب به مجلس سنا ارسال شد.

پس از تصویب مجلس سنا سرانجام در جلسه مورخ هفدهم اردیبهشت ۱۳۴۹ مجلس شورای ملی قانون تأسیس سازمان اسناد ملی ایران به تصویب نهایی رسید و برای اجرا به دولت ابلاغ شد (عزیزی، ۱۳۸۶، ص ۱۰۸).

قانون تأسیس سازمان اسناد ملی ایران مشتمل بر هشت ماده و شش تبصره پس از تصویب مجلس سنا در تاریخ ۱۳۴۹/۱/۲۲ در جلسه روز پنجشنبه هفدهم اردیبهشت ماه ۱۳۴۹ به تصویب مجلس شورای ملی رسید. این قانون به تأسیس سازمانی حکم می‌داد که هدفش جمع‌آوری و حفظ اسناد ملی ایران در سازمانی واحد بود تا بتواند شرایط و امکانات مناسب را برای حفظ، گردآوری و تنظیم اسناد ملی و همچنین دسترسی عموم مردم را به این اسناد، فراهم آورد. این قانون، با تفکیک اسناد دارای ارزش نگهداری دائم، از اوراق زائد، وظیفه تشخیص این مهم را به شورای اسناد ملی، مرکب از شخصیت‌های برجسته حقوقی همچون وزیران امور خارجه، فرهنگ و آموزش عالی (علوم، تحقیقات و فناوری کنونی)، دادستان کل کشور، دبیرکل سازمان امور اداری و استخدامی، دادستان دیوان محاسبات و دو نفر شخصیت حقیقی متبحر در فرهنگ و تاریخ ایران به پیشنهاد وزیر علوم و تصویب هیئت وزیران سپرده است که علاوه بر تشخیص اوراق زائد قابل امحا از اسناد واجد ارزش نگهداری، وظایف مهمی چون تصویب آیین‌نامه‌ها و مقررات مربوط به بررسی و نقل و انتقال پرونده‌های راکد و اسناد ملی، تنظیم و نگهداری اسناد ملی و نحوه دسترسی عمومی به آنها، ضوابط مورد عمل دستگاه‌های دولتی در تنظیم، ضبط و نگهداری اسناد و تدوین تعرفه‌های ارائه خدمات اسنادی را برعهده دارد.

بر اساس این قانون، کلیه وزارتخانه‌ها، مؤسسات دولتی و وابسته به دولت، موظفند کلیه اسناد و پرونده‌های راکد خود را - که احتیاجی به نگهداری آن‌ها در سازمان مربوط نیست - برای نگهداری موقت، به سازمان اسناد ملی ایران بسپارند و چنانچه مدت چهل سال از تاریخ تهیه و تنظیم سند گذشته باشد، انتقال آن‌ها به صورت دائم انجام خواهد گرفت. وزارت جنگ (دفاع فعلی)، از شمول مقررات این قانون مستثنا و امحای اوراق زائد ارتش نیز، با اطلاع این سازمان، به تشخیص هیئت صلاحیتداری واگذار شد. نمودار تشکیلاتی سازمان اسناد بعد از تأسیس به شکل زیر درآمد (سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۷۴، ص ۱۲).

نمودار (۴): ساختار سازمان اسناد ملی

۲-۲-۲ صلاحیت‌ها و تشکیلات سازمان اسناد ملی

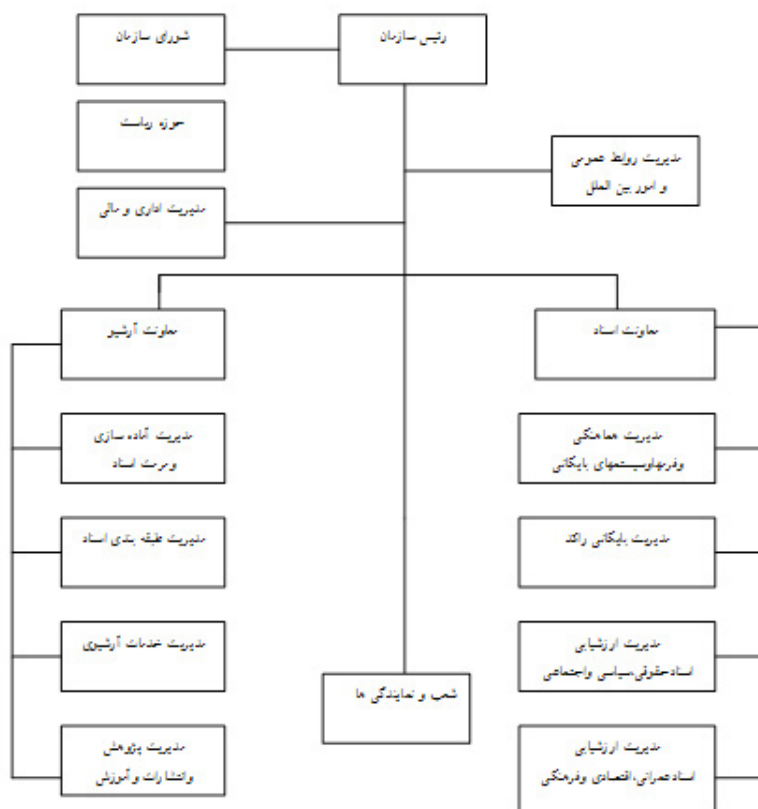
به هر حال پس از تأسیس سازمان اسناد ملی این سازمان با اهداف و وظایف ذیل آغاز به کار کرد:

- بررسی و ارزشیابی اوراق و پرونده‌های راکد کلیه وزارتخانه‌ها و ادارات و سازمان‌ها و

شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت به منظور تشخیص اوراق زائد؛
- جمع‌آوری و حفظ اسنادی که به نحوی واجد ارزش نگه‌داری دائمی بوده و تنظیم و طبقه‌بندی و آماده‌سازی و مرمت آن‌ها جهت استفاده عموم مردم بالاخص پژوهشگران؛
- تنظیم امور بایگانی‌های دولتی و ایجاد رویه واحد و استاندارد برای نگه‌داری اسناد و پرونده‌های جاری و راکد وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و دسترسی و مراجعه به آن‌ها و تمرکز بایگانی‌های راکد در محل مناسب؛
- تهیه و تنظیم آیین‌نامه‌ها دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها در زمینه چگونگی نگه‌داری و حفظ و بهره‌برداری از اسناد (قانون سازمان اسناد ملی ایران).

به‌علاوه شورای اسناد ملی به‌عنوان رکن مهم سازمان، به‌ویژه با صلاحیت‌های وضع مقررات، کمک شایان توجهی به تکامل سازمان در پیشبرد اهدافش می‌کند. این شورا، تقریباً در صورتجلسات خود مباحثی که در قانون، مسکوت یا مغفول مانده است را با تدوین دستورالعمل یا آیین‌نامه پوشش داده و خلاءهای قانونی آن را تا حدودی جبران کرده است. سازمان اسناد ملی به لحاظ تشکیلات، از جمله سازمان‌های وابسته به امور اداری و استخدامی بود که بر اساس چارت تشکیلاتی در زمان تأسیس سازمان متشکل از دو معاونت آرشیو و اسناد بوده است که هر یک از آن‌ها مشتمل بر چند مدیریت هستند. طبقه‌بندی و نمایه‌سازی اسناد، آماده‌سازی و مرمت اسناد، اطلاع‌رسانی اسنادی و چاپ و انتشارات تحت نظارت معاونت آرشیو و مدیریت ارزشیابی اسناد، هماهنگی امور اسنادی و آموزش و بایگانی، تحت نظر معاونت اسناد، همچنین به‌منظور تحقیق و پژوهش در زمینه‌های مختلف آرشیوی و انجام مطالعات و تحقیقات بر اساس اسناد موجود در سازمان اسناد ملی ایران، بخش تخصصی دیگری تحت عنوان پژوهشکده اسناد، تأسیس شد که زیر نظر مستقیم ریاست سازمان فعالیت می‌کرد.

در سال ۱۳۷۸ که طی مصوبه شماره ۱۴/۴۵۰ مورخ ۱۳۷۸/۱۲/۱۶ سازمان برنامه و بودجه با سازمان امور اداری و استخدامی کشور ادغام و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تأسیس شد، سازمان اسناد ملی ذیل سازمان جدید ادامه کار داد. آخرین نمودار سازمانی که از سازمان اسناد ملی - قبل از ادغام با کتابخانه ملی - وجود دارد مصوب اردیبهشت ۱۳۷۰ است که تا سال ۱۳۸۱ اجرایی بوده است (سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، ۱۳۸۹، ص ۱۵):

نمودار ۵: ساختار سازمان اسناد ملی ایران مصوب ۱۳۷۰

سازمان اسناد ملی ایران، بر اساس مصوبه مورخ ۱۳۸۱/۶/۲ شورای عالی اداری، با کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با حفظ کلیه وظایف، امکانات، اعتبارات، نیروی انسانی، اموال، مدارک و تعهدات خود، ادغام شد و سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران شکل گرفت و مقرر شد وظایف و مأموریت‌های تخصصی این سازمان، در قالب معاونت اسناد ملی «سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران» پیگیری شود (سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، ۱۳۸۹، ص ۱۵-۱۶).

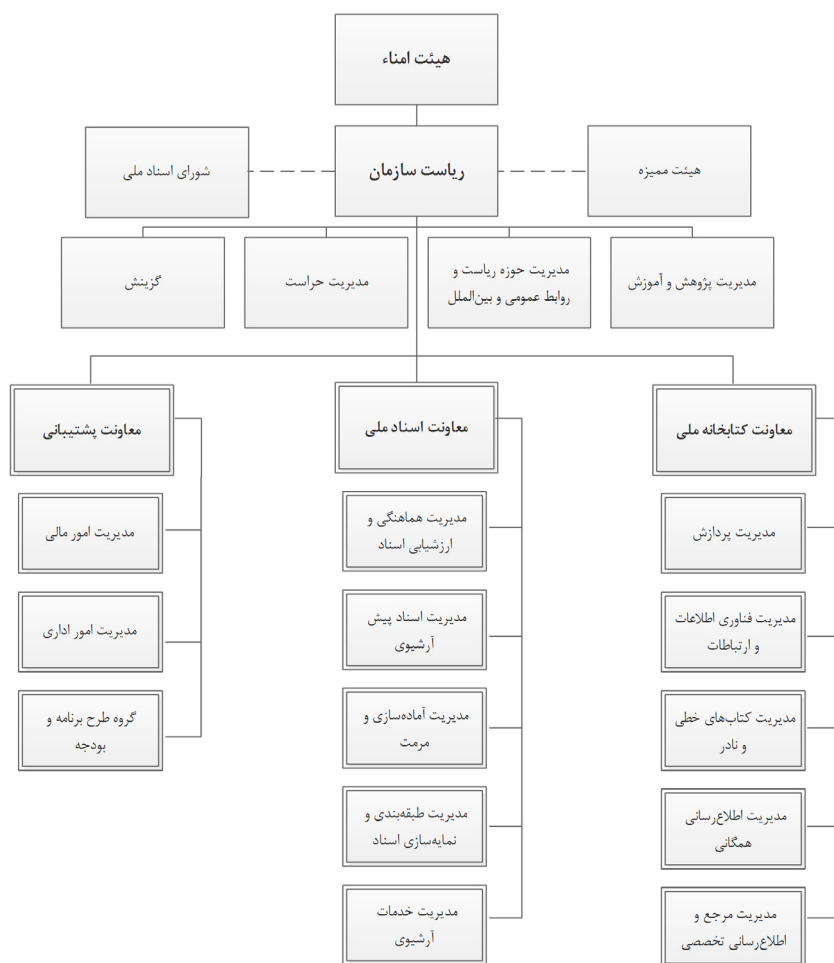
در تصویب‌نامه شورای عالی اداری، ضمن تأکید بر حفظ وظایف و مأموریت‌های قانونی سازمان اسناد ملی ایران در ساختار ادغامی جدید، کلیه واحدهای اسنادی دستگاه‌های کشور، نظیر وزارت امور خارجه، ریاست جمهوری، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر و مجلس شورای اسلامی، مکلف شدند تا وفق ضوابط و استانداردهای ابلاغی سازمان اسناد و کتابخانه ملی،

در زمینه فهرست‌نویسی، نمایه‌سازی و پوشش (اسکن) اسناد خود و گنجاندن آن‌ها در شبکه اسنادی کشور، اقدام کنند. همچنین سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، موظف شده است تا به‌منظور بهسازی شیوه نگه‌داری اسناد ملی و ایجاد شبکه اسناد کشور، با تأمین اعتبار لازم، امکان فهرست‌نویسی، نمایه‌سازی و پوشش اسناد ملی و شبکه‌سازی آن‌ها را به‌وجود آورد.

علاوه بر قوانین و تصویب‌نامه فوق، بخشنامه‌های متعددی نیز طی این سال‌ها به تبیین وظایف و مأموریت‌های مرتبط با اسناد ملی ایران پرداخته که از آن میان است بخشنامه مورخ ۱۳۶۳/۸/۲۰ وزیر مشاور در امور اجرایی نخست‌وزیری درباره ضرورت ایجاد واحد مدیریت امور اسناد در دستگاه‌ها، بخشنامه مورخ ۱۳۶۹/۶/۲۷ ریاست‌جمهوری در تأکید بر ضرورت شناسایی و انتقال اسناد، مدارک و اوراق دولتی مضبوط در بایگانی‌های راکد به سازمان اسناد ملی، بخشنامه مورخ ۱۳۸۲/۹/۲۶ معاون اول رئیس‌جمهور در تأکید مجدد بر ضرورت همکاری دستگاه‌ها در شناسایی و انتقال اسناد و پرونده‌های راکد به سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی، و بخشنامه معاون اول رئیس‌جمهور مورخ ۲۶ اسفند ۱۳۸۸ که ضمن یادآوری مجدد وظایف قانونی سازمان اسناد و کتابخانه ملی در تعیین تکلیف اسناد دولتی، از موضوع اسناد الکترونیکی یاد کرده و تعیین تکلیف سوابق اداری الکترونیکی را نیز به این سازمان سپرده و دستگاه‌ها را در کاربست نرم‌افزارهای اتوماسیون اداری، ملزم به مشاوره و نظرخواهی کارشناسی از این سازمان کرده است.

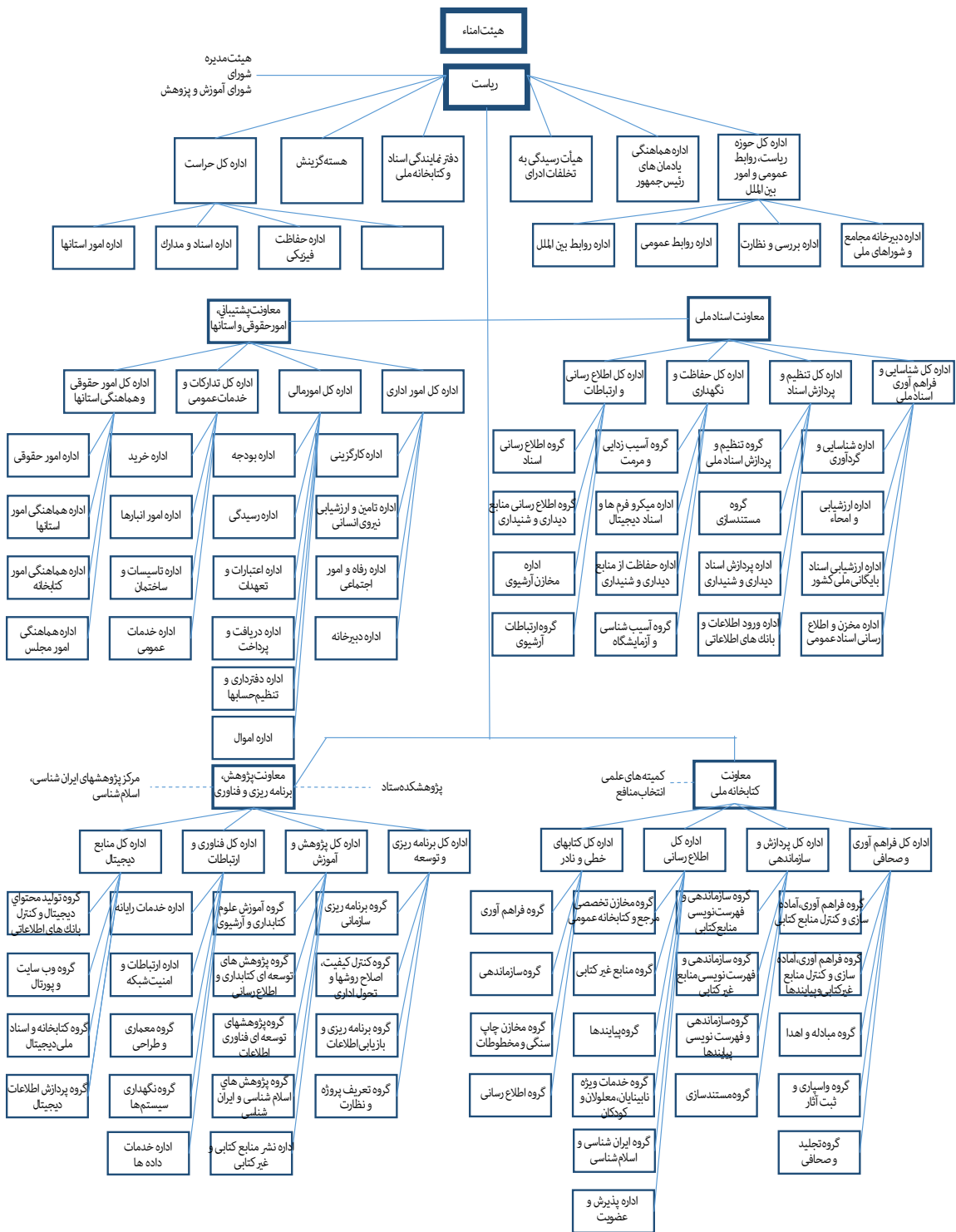
ساختار جدید سازمان اسناد و کتابخانه ملی پس از ادغام اسناد ملی و کتابخانه ملی براساس مصوبه مورخ ۱۳۸۱/۶/۲ شورای عالی اداری پس از تصویب در سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی به شکل نمودار زیر بود (سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، ۱۳۸۹، ص ۶).

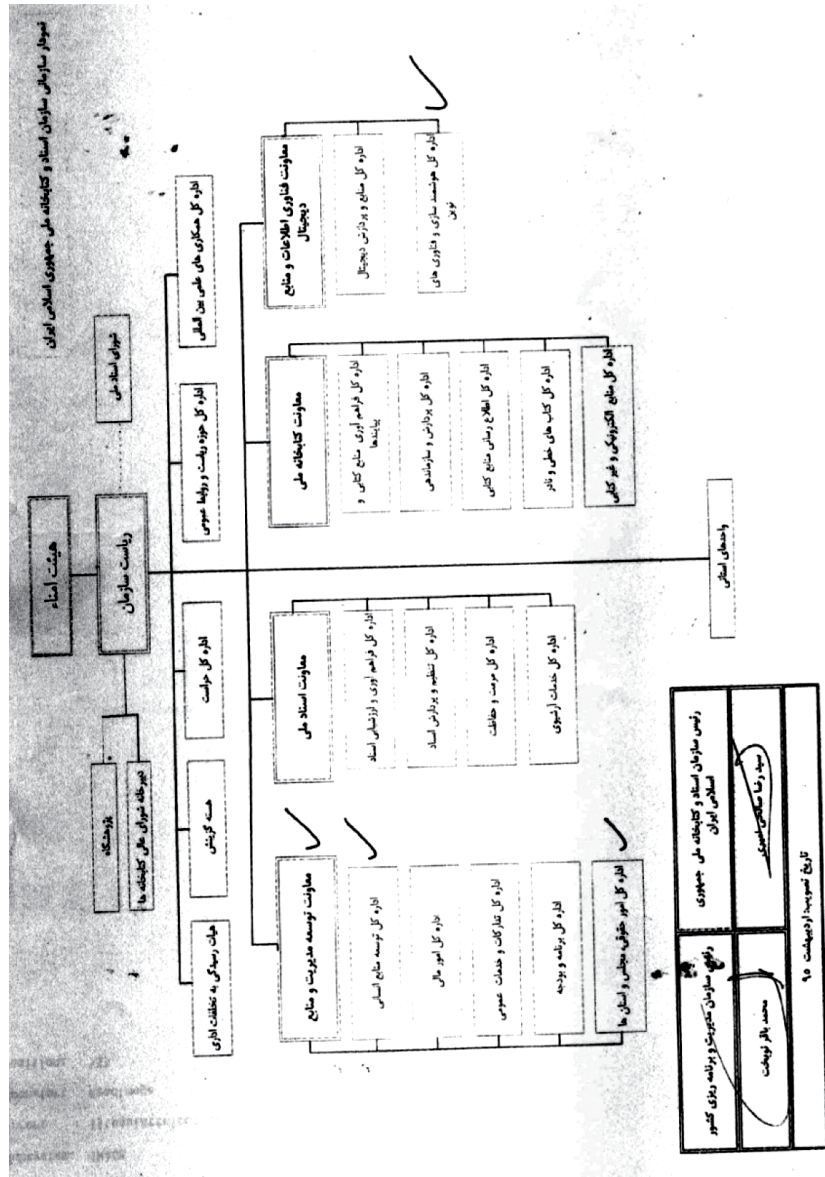

نمودار (۶) ساختار سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۱

مقایسه تشکیلات هر یک از سازمان های کتابخانه ملی و اسناد ملی از روی نمودارهای ترسیم شده این حقیقت را آشکار می سازد که دست کم، یکی از اهداف مصوبه شماره ۱۹۰۱/۱۰۳۳۸۲ مورخ ۸۱/۶/۹ شورای عالی اداری موضوع ادغام کتابخانه ملی با سازمان اسناد ملی، که تحدید تشکیلات دولت و حذف وظایف موازی و تکراری بوده، تأمین نشده است، که نقد مربوط به آن در قسمت سوم مقاله خواهد آمد. در سال ۱۳۸۵ نیز به دلیل تأمین نشدن اهداف سازمان با چارت مصوب سال ۱۳۸۱، ساختار سازمان اسناد و کتابخانه ملی به شکل زیر به تصوب هیئت امنای سازمان رسید (سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، ۱۳۸۹، ص ۴).

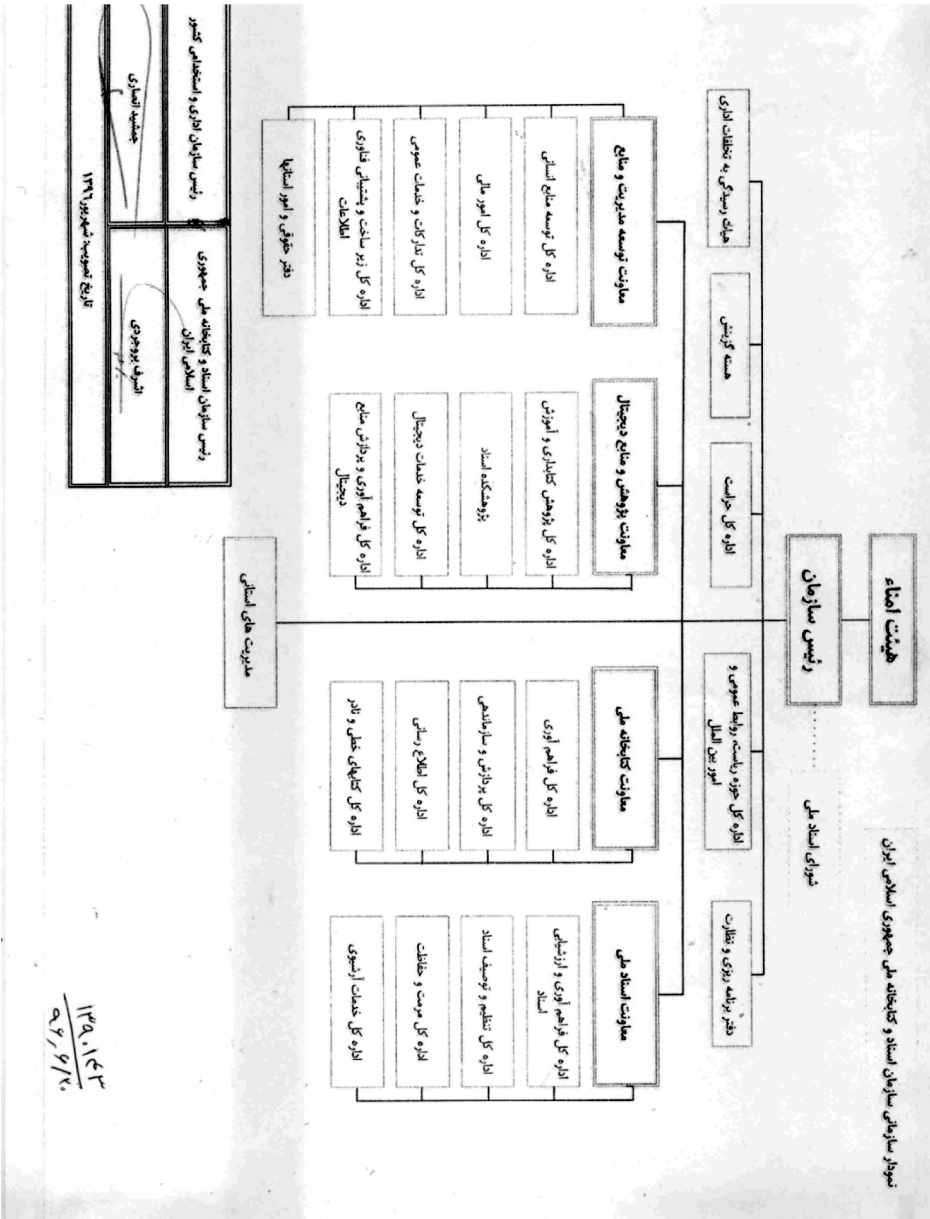

این چارت نیز در سال ۱۳۹۵ دچار تغییر شد.

عملاً این چارت اجرایی نشد. در سال ۱۳۹۶ به دستور ریاست محترم سازمان سرکار خانم دکتر بروجردی چارت موردبازبینی قرار گرفت و نهایتاً چارت زیر به تصویب رسیده است.

منابع

- آزر، حسین (۱۳۳۶). صفحه‌های از گذشته کتابخانه ملی. *مجله آموزش و پرورش*. س ۲۹. ش ۳.
- دولت‌آبادی، یحیی (۱۳۷۱). *حیات یحیی*. تهران: عطار، ج ۱.
- سادات صوتی، مرتضی (۱۳۵۲). *کتابخانه ملی ایران*. تهران: اداره کل کتابخانه‌ها.
- سازمان اسناد ملی ایران (۱۳۷۳). جهانگردی و مراکز علمی-تحقیقاتی؛ بستر پیدایش سازمان اسناد ملی ایران و اهداف و وظایف آن. *گنجینه اسناد*. بهار و تابستان ۱۳۷۳. ش ۱۳-۱۴، ص ۴۵-۵۲.
- سازمان اسناد ملی ایران (۱۳۷۴). آشنایی با سازمان اسناد ملی ایران. *گنجینه اسناد*. ش ۱۷-۱۸، ص ۱۰۳-۱۲۹.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۸۹). *تاریخچه ساختار سازمان اسناد و کتابخانه ملی*. معاونت پژوهش، برنامه‌ریزی و فناوری، گروه برنامه‌ریزی راهبردی.
- عزیز، غلامرضا (۱۳۸۶). *ناموده‌هایی از سرگذشت آرشیو در ایران*. *گنجینه اسناد*. ش ۶۵، ص ۱۰۳-۱۲۰.
- کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۶). *تربیت: نخستین نشریه روزانه و غیردولتی ایران*. مدیر محمدحسین فروغی (ذکاءالملک). بازچاپ، زیر نظر عبدالحسین نوائی، غلامحسین زرگری‌نژاد، هاشم آعاجری، سیدفرید قاسمی، عبدالله ناصری‌طاهری، حشمت‌الله منعم و جمشید کیان‌فر [و دیگران]؛ تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران؛ سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش.
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۸۹). *مجموعه قوانین و مقررات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی*. تهران: معاونت حقوقی امور مجلس و استانهای وزارت فرهنگ و ارشاد.

وب

- http://www.ensani.ir/storage/Files/201203251152081012180.docx&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0C_BMQFjAAAhUKEWj5n_jw5nGAhUBwHIKHbcuCrY&usg=AFQjCNHNkSalUTnDBTxeTs-IvfgU49fRXg.
- <http://www.nlai.ir/Default.aspx?tabid=2608>.
- <http://www.nlai.ir/Default.aspx?tabid=2610>.
- <http://www.nlai.ir/Default.aspx?tabid=4201&language=en-US>.

